

Горан Ј. Петровић*
Докторанд
Филолошки факултет
Универзитет у Београду

УДК 575.827
165.745
ДОИ <https://doi.org/10.18485/analiff.2017.29.2.9>

**ЧОВЕК И ЊЕГОВО ТОЦИЛО БОЛА И НУЖДЕ:
АЛТЕРНАТИВНА ЕВОЛУЦИОНА ИСТОРИЈА
ЉУДСКЕ ВРСТЕ У „ПРИЧИ ИЗ КАМЕНОГ ДОБА“
И ВРЕМЕПЛОВУ Х. Ц. ВЕЛСА**

Циљ овог рада је да покаже да је за формирање Велсовог антрополошког става кључну улогу имала социолошка мисао његовог универзитетског професора Т. Х. Хакслија. Хакслијев социолект укратко се своди на идеју да је еволуција друштва (тј. етички процес) супротан еволуцији живог света (тј. космичком процесу). Основна разлика је у томе што први захтева елиминацију борбе за опстанак, док је други афирмише. Предмет анализе су два дела Х. Ц. Велса, настала у последњој деценији XIX века – „Прича о каменом добу“ и кратки роман *Времејлов*. Наша је намера да на основу поменутих дела пружимо алтернативан историјски преглед рода *homo*, преглед који није утемељен на библијској антропогонији и есхатологији, већ на научном еволуционизму XIX столећа. Полази се од претпоставке да Велс свој антрополошки песимизам не изграђује само у супротности са теизмом, већ и у супротности са оптимистичним еволуционизмом Херберта Спенсера. На крају се долази до закључка да је, у свету Велсове маште, човек осуђен на пропаст, због тога што жудећи да победи природу, побеђује самога себе. Његова историја би се укратко могла препричати као дуготрајно надилажење космичког процеса етичким, што је напор који се недуго након потпуног успеха мора претворити у безнадежан пораз.

Кључне речи: еволуција, Хаксли, историја, позитивизам, песимизам, палеолит, борба за опстанак, човек, деволуција, нужда.

---

* gphwchamp@gmail.com

Увод

Деветнаести век је, у филозофском смислу, био једно од најреволуционарних столећа у историји људске цивилизације. За ту револуционарност ово је раздобље имало понајвише да дугује потрази савременог човека, незадовољног вековном библијском догматиком, за каквом алтернативном антропогонијом која би више одговарала научном материјализму XIX века. У духу физичко-космолошких филозофа Старе Грчке, који су имали „смелост[и] да [...] гледа[ју] истини у очи“, један од највећих мислилаца XIX века, биолог Чарлс Дарвин [Charles Robert Darwin, 1809–1882], дошао је, на основу испитивања фосила и живог света, до закључка да човека није створио бог, већ да је он производ еволуције као бесловесне силе која „путем природне селекције и борбе за опстанак“ подстиче генезу врста (Коларић, 2003: 40, 219). Конкретно, у једном од својих кључних студија под насловом *Порекло човека* [*The Descent of Man*], Дарвин је тврдио да је „тешко пренагласити велике сличности у општој структури, у ситној структури ткива, у хемијском саставу и конституцији, између човека и виших животиња, нарочито антропоморфних мајмуна“ (Darwin, 1871: 14).

У годинама које су уследиле након првог Дарвиновог револуционарног дела – *О пореклу врста иуијем природне селекције* [*On the Origin of Species By Means of Natural Selection*, 1859] – у коме је аутор поставио теоријске основе за испитивање човековог порекла, није дошло само до филозофских сукоба између креациониста и агностика (како су се у то доба почели називати они што су порицали догму о божјем стварању), већ и до сучељености међу самим агностицима који су кроз призму Дарвиновог еволуционизма на будућност цивилизације гледали оптимистично, на једној, или песимистично, на другој страни. Најистакнутији међу еволуционистичким песимистима био је Томас Хенри Хаксли [Thomas Henry Huxley, 1825–1895], Дарвинов ученик, који ће у периоду између 1884. и 1887. године, као професор на Универзитету у Јужном Кенсингтону, својом социолошком а биолошки заснованом мишљу, извршити огроман утицај на свог студента Херберта Џорџа Велса [Herbert George Wells, 1866–1946], аутора дела која ћемо у овом раду тумачити.

У основи Хакслијевог биологизма била је идеја да еволуција друштва („етички процес“), као резултат човекових активности, није у сагласности са еволуцијом облика живота („космички процес“), како је то тврдио Херберт Спенсер [Herbert Spencer, 1820–1903], већ у односу

на њу стоји у односу антагонизма (Huxley, 1896: 1–46). Овакво виђење подразумевало је претпоставку да је „настанак људског друштва производ органске потребе [...]“ (Huxley, 1896: 26), али и претпоставку да космички процес, чија је главна одлика борба за опстанак, цивилизација може потискивати само дотле док се та борба, која се у току етичког процеса одвијала између човека, на једној страни, и биљака и звери на другој, због претераног умножавања људи не обнови на релацији човек наспрам човека (Huxley, 1896: 20–21). Другим речима, цивилизација може бити успешна само дотле док борба за опстанак, као један од основних механизма космичког процеса, у њој нема запажену улогу, без обзира на то да ли се ради о борби човека са човеком или о борби човека са осталим живим светом; а истинска невоља следи онда када, након тријумфа над природом, треба еугеником одржавати становништво на броју сразмерном расположивим ресурсима – јер не постоји довољно ефикасан метод којим би се у почетној фази људског живота могли одредити грађани што су, због предиспозиција за реметљачко понашање, подобни за елиминацију, као што практично није могуће ни вечно одржавати политику самоодрицања међу многобројним, по природи егоистичним, људима (Huxley, 1896: 23–24). Због оваквих препрека Хаксли будућност човечанства, сасвим супротно Спенсеровој трајној утопији етичког друштва (Коларић, 2003: 218), види као мукотрпно напредовање, које ће се, сасвим сигурно окончати поразом човечанства; а успех је тај коначни пораз што више одложити:

Оно што људској врсти предстоји јесте стална борба да се стање култивисаности организованог друштва одржи и побољша; борба, у којој и којом ће човек моћи да створи некакву достојну цивилизацију која је кадра да се непрестано одржава и унапређује, све док еволуција земље не пође толико назадним путем да би космички процес поново узео маха; те природно стање наново завлада површином наше планете (Huxley, 1896: 45).

Према томе, за Хакслија, парадоксалност људске врсте је неупитна, јер човек, будући нуждом¹ условљен да елиминише борбу за

¹ А нужда проистиче из бола, који је, као кључни атрибут космичког процеса, најстварнија стварност од свих стварности те „[...] на наша врата куца[...] гласније од задовољства и среће“ (Huxley, 1896: 73).

опстанак у природи, не може избећи обнову те борбе међу самим људима, што на концу мора довести до пропасти цивилизације и човечанства.

С тим у вези, циљ наше анализе биће да на примеру два прозна дела Велсова – „Приче из каменог доба“ и романа *Времејлов* – насталих у последњој деценији XIX века², покажемо да је њихов аутор своју визију целокупне људске историје³ чврсто утемељио на филозофији свога најдражег професора. При томе, анализу ћемо поделити на три дела – на причу о палеолитским почецима људског друштва, причу о човековом стицању потпуне контроле над природом и причу о коначној пропасти цивилизације – тако да ће наше свеукупно тумачење имати изглед некаквог историјског прегледа, прегледа што га пише аутор који је све догађаје описане у поменутих Велсовим делима доживео у свету маште, где се и прадавна прошлост и недогледна будућност могу видети тако јасно као да нам се овога часа одвијају пред очима. Стога, започнимо нашу пловидбу кроз алтернативну еволуционистичку историју Велсових научних пустоловина.

Почеци еволуције друштва у палеолиту – покушаји ограничења борбе за опстанак

Како Гаћеша и др. (2002: 16) наводе у свом кратком прегледу праисторије: „Од степена савршености [...] оруђа зависи целокупан друштвени живот, [док] [у]поредо са процесом усавршавања оруђа за рад тек[у] и физички и психички развитак човека“. С обзиром на то да је „тај развој у почетку [...] био веома спор“ (Гаћеша и др., 2002: 16), није изненађујуће то што Велс за опис рађања технологије бира

2 Док је „Прича из каменог доба“ први пут, у месечним одломцима, штампана 1897, у часопису *The Idler*, а у целини 1899, у збирци *Приче о њросјору и времену* [*Tales of Space and Time*], *Времејлов* [*The Time Machine*] је нешто ранијег датума – први пут је, и у деловима и као целина, штампан 1895. године.

3 Овде термин *историја* користимо у ширем смислу, јер њоме не означавамо само прошлост, већ и будућност људског рода; а позната је ствар да је проток времена незаустављив, те да ће, и оно што се у сутрашњици буде збило, једнога дана моћи да се сматра прошлошћу, односно историјом.

раздобље од пре педесет хиљада година, што је период који је много ближи зачетку цивилизације неголи почецима људске врсте⁴.

Јунаци Велсове „Приче из каменог доба“ су чланови једног невеликог племена што у тренутку описаних догађаја логорује у долини реке Веј [the Wey], на крајњем југу Енглеске, у коју се у то време „из Француске могло допешачити сувих ногу“ (Wells, 2007). Судаћи по опису Ује, једнога од троје главних јунака приче, нема сумње да су у питању неандерталци, блиски еволутивни сродници кромањонског човека⁵, па самим тим и свих данашњих људи (De Paolo, 2002): „Био је [...] обрва у облику јеленка, истурене вилице, танких, дугачких руку; имао је браду, а образи су му били длакави, док су му груди и руке биле црне и покривене густом длаком“ (Wells, 2007). Иначе, целокупна радња приче се своди на сукоб између поменутог Ује Лукавог [Uya the Cunning], господара племена и најстаријег племенског мушкараца, и Ух-ломија [Ugh-lomi], плавокосог младића, а око Јудене [Eudena], Ух-ломијеве девојке која је вођи племена запала за око.

4 У историји се почетком старијег каменог доба сматра време тзв. „спретног човека“ [homo habilis], који се у Африци појавио пре око 2,5 милиона година, док се за завршетак тог раздобља узима XIII миленијум пре нове ере, када је дошло до формирања првих земљорадничких заједница, односно оснивања првих цивилизација (Гаћеша и др., 2002: 16; Харис и др., 2005: 6, 12). Будући да се напредовање људске врсте знатно убрзало тек од ступања савременог човека [homo sapiens sapiens] на позорницу историје, сматрамо да, ради осликавања човекових друштвених почетака, није погрешно узети један датум из позног палеолита, какав је овај Велсов.

5 Занимљиво је да, како De Paolo (2002) наводи, постоји двојака представа неандерталаца у Велсовој књижевности. У „Причи из каменог доба“ заступљено је исправно схватање неандерталца [homo sapiens neanderthalensis] као врсте разумног човека и најближег сродника савременог човека, тј. кромањонца. Насупрот томе, у причи „Гризлијевски људи“ [„The Grisly Folk“], Велс је заговарао искривљену представу ове ишчезле врсте, која је пак била последица погрешних, идеолошки обојених, тумачења односа између кромањонца и неандерталца. Наиме, скупина најеминентнијих ондашњих археолога погрешно је тврдила да је неандерталац био некакав незграпан мајмунолики створ, кога је као претњу свом потомству морао истребити „прави човек“. Овакав опис праисторије, иначе подстакнут чувеном пилтдаунском преваром из 1912, имао је за циљ да Енглезе, као потомке првих правих, еволутивно узнапредовалих, људи, представи као нацију која по самој својој природи треба да господари нижим људским расама.

У духу дарвинистичког постулата о прилагођавању као једном од основних услова опстанка (Darwin, 1859), Ух-ломи из низа сурових борби, противно изгледима, не излази само као победник, већ и као пионир технолошке еволуције. Како у своме раду о великом викторијанском интересовању за праисторију наводи Британац Richard Pearson (2007: 67), „ова прича је о промени“ и поручује да „[еволутивну] будућност људске врсте одређује сплет среће, генија/маште, културног прилагођавања и биолошке способности“.

Та промена пређашњег стања друштва одвија се, слично бајкама о витезовима, у неколико етапа, при чему свака наредна подразумева судар са све силнијим непријатељем од оне претходне. Тако, Ух-ломи најпре, заједно са Јуденом, успева побећи потери, у којој убија Вауа, племенског оштриоца кремена. Затим, уз помоћ прве камене секире, коју је сам направио, убија свог директног супарника Ују, те тиме обезглављује племе. По томе следе жестоки обрачуни са медведом, „ондашњим господаром света“ (Wells, 2007), са лавом, који након Ујине погибије постаје нови домаћин његове душе и немилосрдни тражилац освете над одбеглим паром, као и са многобројним саплеменицима, након којих ће Ух-ломи постати нови вођа свих преживелих. Такође, између борбе са пећинским медведом и епилогом приче оличеном у победи над лавом и саплеменицима, дешава се и први човеков покушај јахања, тј. кроћења коња. Та епизода, чини се, једина представља целину за себе, одвојену од сукоба између Ух-ломија и Ујиног племена, и има улогу да појача утисак о младом неандерталцу као покретачу социјалне еволуције.

До покретања те еволуције која, како смо раније казали, зависи од развитка технологије, долази из пуке игре, нужде у случају опасности, или пак ентузијазма. На пример, прва секира коју Ух-ломи прави од штапа и кремена плод је обичне забаве одбеглих љубавника:

Ух-ломи је пронашао велико кремене што је штрчало с предње стране литице, веће од било кога другог што га је дотад видео, те доукавши неколико комада поче их оштрити, како би спремно дочекао поновни долазак Ује. И једноме се од срца насмеја, а насмеја се и Јудена, те га бацаху унаоколо као безвредног. У себи је имао рупу. Провукоше прсте кроз њега, беше уистину веома забаван. Онда се гледаху кроз њега. Доцније, Ух-ломи нађе штап и

гурнувши га случајно у тај будаласти кремен, штап уђе и заглави се. Беше га тако тесно забио да га не могаше извући. То би још чудније – нимало смешно, готово ужасно, те неко време Ух-ломи уопште не жељаше ту ствар да дира. Као да је кремен загризао и чврсто стегао зубима. Али онда позна тај чудновати спој. Замахну око себе и магловито схвати да тај штап са тешким каменом на врху удара боље од свега другог што му је познато (Wells, 2007).

Та секира, дакле, која је произникла из случајне искре генијалности, послужиће Ух-ломију да елиминише троје својих супарника у борби за опстанак – Ују Лукавог, великог пећинског медведа Андуа [Andoo] и људождерног лава.

Затим, до иновативног размишљања, због чега Велс Ух-ломија назива мислиоцем [Ugh the Thinker], долази и у случају непосредне животне угрожености, као онда када овај младић, бранећи Јудену, вештим покретом успева заскочити „господара стена и пећина“ и секиром га ослепети (Wells, 2007). Због тога ће Анду, коме писац додељује моћ говора, својој медведици касније рећи: „Никад ме нико у животу није тако изненадио“ (Wells, 2007)! Тај хитри, необични напад, који ће медвед описати као напад „канцом која се премешта из шапе у шапу“ (Wells, 2007), сведочи најпре о чињеници да човек, упркос томе што га животиње сматрају „најкрхкијом звери“ и „дегенерисаним мајмуном“ (Wells, 2007), у својим рукама држи оружје моћније од свих очњака, зуба, канци, бодљи и шапа, а то је интелект, или способност прилагођавања природе својим потребама. Због тога, због те велике своје предности над осталим животињским светом, Ух-ломи ће на концу погубити најснажнију од свих звери, јер ће, поново из пуке забаве, схватити да се ослепљени непријатељ може дотући применом једне од игара⁶ коју је са Јуденом играо док су се скривали од Ује – сваљивањем великог кречњачког стећка са литице под којом се налазио улаз у медвеђи брлог.

До ширења хоризоната знања из ентузијазма долази онда када Ух-ломи пожели да се придружи игри растрчаних, неспретних коња, које је на ливади, између шумарака на брду, по убиству Андуа и последичном медведичином бекству из пећине, вечером радо посматрао.

6 Игра о којој је реч јесте бацање белутака са литице.

Занимљиво је то како вођа чопора, у разговору са најстаријом кобиллом [the Eldest Mare], Ух-ломија, као првог човека кога види, слично Андуу и медведици, описује као безбедног ривала у природи:

Личи на прву половину животиње више него на било шта друго на свету,⁷ рече [господар коња]. „Предње ноге без задњих“.

„То је само један од оних ружичастих мајмуноликих створова,⁸ рече најстарија кобила. То је врста речног мајмуна. Сасвим су уобичајени у низији“ (Wells, 2007).

Затим, на неочекиваност, али и на револуционарност скорог Ух-ломијевог јахачког подухвата указују и следеће реченице:

А тих дана човек је изгледао сасвим безбедан. Никакав шапат пророчке интелигенције није [коњској] врсти казивао о ужасном ропству које ће уследити, о бичу, мамузи и улару, о гломазном товару и клизавој улици, мању хране и касапници, који ће заменити широка травната пространства и слободу земље (Wells, 2007).

Ово поробљавање коња Ух-ломи ће начети на темељу једног разборитог увида, увида у чињеницу да су небеса, у визуелном смислу, забран људске врсте: „А онда једног историјског дана, Ух-ломи дође на нову идеју. Коњ гледа доле и равно, али не гледа горе. Ниједна животиња не гледа горе – имају превише здравог разума. Једино то фантастично биће, човек, може свој ум да траћи на небеса“ (Wells, 2007). Очито је да Ух-ломи, као претеча савремених научника што на основу емпиријски сазнатљивих истина убиру прагматичне плодове своје интелигенције, предњачи у односу на своје непријатељски настројене саплеменике.

Једног врућег дана, подстакнут задивљеношћу коњима⁷, „мислилац“ успева да узјаше вођу чопора [Master Horse]. Након дугог, вра-

---

7 То дивљење, које је и данас део човековог естетског бића, а које ће Ух-ломија нагнати да коњима заобилазно, под привидом одсуства претње, из дана у дан прилази све ближе и ближе, садржано је у следећим мислима његовим: „Није осећао силу жељу да убија, али је код себе имао своју секиру, а дух пустоловине је био у њему. Како би ико могао да убије неко од тих створења? Та дивна, божанствена створења (Wells, 2007)!“

толомног, истовремено усхићујућег и непријатног јахачког искуства, овај пустолов избоден трњем пада, те му се пред очима, на супротној обали реке, указује дим из логора његових саплеменика. Тада почиње расплет приче, јер напослетку долази до поновног сусрета прогнаних са прогонитељима.

Наиме, након што Ух-ломи покрене нов талас технолошких открића (до тада су људи знали само за ватру, дрвена копља и наоштreno кремене), у пуној раскоши се показује религијско-етички систем Ујиног племена, који је на почетку тек наговештен поменом белог камена⁸, „који нико изузев Ује није смео да дира“, као и имплицитно присутном табуу инцеста (жене племенског вође не смеју скрнавити његови синови)⁹ (Wells, 2007). Како се испоставља, у близини обезглављеног племена налазила се пећина, у којој се у међувремену настанио лав што је, због приступачности људског меса, лако прешао на ту, себи иначе секундарну, врсту исхране. Међутим, најстарија жена у племену којој Уја, због њеног умећа да угоди, беше допустио да живи дуже но што је то је то био обичај, лавље људождерство тумачи као казну којом Ујина душа, прешавши у лава, кажњава своје племе зато што оно не успева да се освети његовим убицама. Такође, та безимена жена, која управља верским животом заједнице, пред пећином лава оставља део улова, тј. жртве којом се мисли умилостивити срдити „господар Уја“ (Wells, 2007).

Очигледно је овде реч о анимистичким веровањима и ритуалима којима је примитивни човек покушавао да „завлада људима, животињама, стварима и њиховим духовима“ (Freud, 1919: 130). Заправо, реч је томе да, како је почело бивати све јасније од позног XIX столећа, религија није дар од каквог божанства¹⁰, већ је она плод људског настојања да обезбеди да међу, по природи егоистичним, насилним и сладострас-

8 Тај бели камен приповедач назива још и „белим каменом ватре“, јер је вероватно реч о кресиву које је служило паљењу ватре.

9 О религији примитивних народа, помоћу које је у великој мери реконструисан и верски живот праљуди, писали су обилато у распону од седамдесетих до деведесетих година XIX етнографи и културолози попут Е. Б. Тајлора [Edward Burnett Tylor, 1832–1917], Џ. Џ. Фрејзера [James George Frazer, 1854–1941] и Едварда Клода [Edward Clodd, 1840–1930] (Pearson, 2007: 59–60).

10 Ову светлост на порекло теизма бацио је додир западноевропских народа са многобројним племенима Новог света – Америке, Африке и Аустралије.

ним члановима заједнице, владају ред и каква-таква правичност, без којих би се човек вратио самотњаштву еволутивно нижих животиња (Dunbar, 2010). У светлу тих нових сазнања, Велс је у средиште вере Ујиног племена ставио култ оца, као стожера заједнице, о чему ће двадесетак година након „Приче из каменог доба“ у својој монументалној, али не и непогрешивој *Историји свеиша* писати овако:

Још дуго после смрти оца породице, и када више није ничег другог било да га представља до какав брежуљак и мегалит, настављале би жене својој деци да причају колико је он био страشان и диван. Значећи тако за своје мало племе још увек ужас, лако се могло прећи и на наду да ће он постати страх и трепет и непријатељима. Јер, мада га је понекада злостављао, у току свога живота он се борио за своје племе. Па што не би чинио то и сада када је мртав? Види се да је замисао о оцу породице била природна и погодна да се нашироко развија у примитивном уму. Неприметним ступњевима страх од оца прелазео је у страх од племенског бога (Велс, 1935: 67).

Дакле, обреди „господарице ватробрижника“, како најстарију Ујину жену назива Велс, мешавина су култа племенског оца и анимистичке метемпсихозе, јер како Фројд у *Тошему и Табуу* [*Totem and Taboo*] говори о анимизму примитивних народа:

Људска бића имају душе које могу напуштати своје станиште и улазити у друга бића; ове су душе носиоци духовних активности и у одређеној мери су независне од ‘тела’. Првобитно се за душе мислило да су веома сличне појединцима; тек су у току дуге еволуције изгубиле свој материјални карактер и стекле висок степен ‘одуховљености’ (Freud, 1919: 126–127).

У контексту етичких норми које заједницу држе на окупу, односно табуа и веровања у селидбу душе (реинкарнацију), Ух-ломи се показује као прекршилац, јер његов сукоб са племеном проистиче управо из непоштовања обичајног права. Међутим, његова победа над саплеменицима такође произилази из непридржавања правила, јер када наоружане племенске мушке главе у походу на Ух-ломијев логор заробе Јудену, у свој пуноћи се показује корисност непоштовања обичаја. Наиме, након што убије лава и спаси Јудену (што племе тумачи

као њену смрт у чељустима лава), Ух-ломи се, лављом канцом озбиљно подеране бутине, уз помоћ Јудене успева дочепати окрепљујућег мяса што га је „првосвештеница“, желећи да гнев лава призове и на Ух-ломија, бацала пред лављу пећину.

Дакле, намеће се закључак да технолошкој еволуцији, а то ће рећи и еволуцији друштва, воде само неконвенционални, слободоумни потези. Међутим, такође се намеће и утисак да до коначне реализације напретка не може доћи док нова знања не усвоји читава заједница, јер се Ух-ломи на крају враћа племену и постаје његов нови вођа: „... Од тада па за много месеци, Ух-ломи беше господар и у миру спровођаше своју вољу“ (Wells, 2007). Чини се да ће до ће до трајног напретка доћи тек након што Ух-ломијеви саплеменици савладају технолошке вештине које је он открио; а уз прву секиру, напад на животиње одозго и умеће јахања, списку се придружује и „нова багина“, дрвена мотка, у коју је ратник уградио зубе и канце убијеног лава, а којом ће у немилосрдној борби против саплеменика стећи власт над племеном.

Међутим, и поред очевидног напретка, преовлађујући је утисак о стагнацији палеолитског друштва, јер последња реченица у причи, која се односи на Ух-ломија као новог господара, гласи овако: „И у пуноћи времена убише га и поједоше као што он беше убио Ују“ (Wells, 2007). Наиме, ниску вредност свих постигнућа Ух-ломијевих, због којих он на крају остаје да храмље оном ногом коју му је лав гадно подерао у борби, лепо је објаснио Pearson (2007: 69):

... Велсова последња реченица – да Ух-ломија на крају убијају и прождиру као његовог претходника – ствара еволуциони образац спорог развоја, али и утиска о узалудности. Ова прича је елегија о човековим прецима. Али је исто тако и о инстинкту, еволуцији човека и веровању да је таква еволуција у најбољем случају амбивалентна; промена не подразумева увек напредак, премда подразумева стицање моћи.

Дакле, иако Ух-ломи на концу стиче наклоност преосталих саплеменика, те, по свему судећи, добија прилику да своја знања подели и остави их потомству које ће га још више моћи унапредити, чини се да је његова жртва одвише велика за корист коју успева приуштити људском роду; јер људи не успевају постати алтруистичнији.

На основу свега реченог, а са аспекта у уводу цитираног и парафразираног Хакслијевог есеја „Еволуција и етика: Prolegomena“, може се закључити да Велсов неандерталски човек од пре педесет хиљада година тек почиње стицати какву-такву надмоћ у природи. Он савладава медведа и лава, највеће зверске супарнике у борби за опстанак и успева барем начети процес припитомљавања коња, животиње која ће задуго представљати најчвршћи ослонац економије цивилизованог човека; а то значи да се у позном каменом добу Велсове маште постављају темељи елиминације борбе за опстанак на релацији човек спрам природе. Када је пак у питању борба за опстанак на релацији човек наспрам човека, видимо да су и на тој равни темељи за елиминацију борбе за опстанак постављени и то још пре Ух-ломијевог бекства из племена (табу недодирљивости ствари које су лично власништво племенског вође и табу инцеста), с тим што они још увек нису ни изблиза чврсти, јер се важеће норме повремено крше, те се људи још увек међу собом за опстанак боре физички.

О тој превласти бруталног у пра човеку, коју је Хаксли (Huxley, 1896: 52) у једном другом свом чувеном есеју назвао квалитетима „мајмуна и тигра“¹¹, најбоље сведоче следеће Велсове речи с почетка „Приче о каменом добу“: „За те древне људе, није било тако слатког лова као што је лов на људе. Кад би се жестока страст хајке једном запалила, крхки почеци људскости у њима би се одбацили у ветар“ (Wells, 2007). Више је него јасно да ће још много времена морати да прође пре него што човек у потпуности раскине са својим животињским коренима, те из свога живота избаци бол и нужду, а то ће рећи борбу за опстанак, како против звери, тако и у оквиру своје врсте.

---

11 У питању је есеј „Еволуција и етика“, на основу кога је Хаксли 1893. одржао своје чувено предавање у част биолога Romanesа [1848–1894] и у коме је тврдио да цивилизовани човек, по самој својој суштини, настоји да се ослободи своје урођене навике да борбу за опстанак води „секиром и конопцем“, што је особина коју праљуди, за разлику од технолошки савршенијих цивилизованих људи, нису одвише тежили да потисну (Huxley, 1896: 51–53). Стога је човек парадоксално биће, јер вазда покушава да, ради успешног етичког процеса, победи своје по природи неуништиве нагоне.

Врхунац еволуције друштва – ишчезнуће борбе за опстанак

Време ремећења равнотеже на теразијама моћи дошло је у XIX веку, баш онда када је Велс написао дела која су предмет ове анализе. Управо тада, у јекну одушевљености свемоћи технологије, тас са човековим интелектом превагнуо је над тасом космичког процеса. Наиме, у роману *Времејлов*, Велс описује поступно упознавање времепловца¹² са светом Елоја и Морлока у години 802701, што је доба у коме се одвија прича у причи¹³ овога дела.

У оквиру тог поступног спознавања истине, протагониста схвата да је у „периоду кроз који је [његова] машина пројурила“ засвагда елиминисана борба за опстанак тако да је природа у потпуности зауздана и приморана да служи само људским потребама (Велс, 1961: 302). Док посматра бујну флору и огромне напуштене зграде тог далеког света, времепловац, увиђајући потпуно одсуство фауне, изузев неколиких врабаца и лептира, закључује да је човечанство у будућности искоренило бол и нужду:

У ваздуху није било ни комараца ни мушица, на земљи ни корова ни отровних гљива; свугде се видело слатко воће и дивно цвеће; шарени лептири летели су тамо-амо. Идеал превентивне медицине био је постигнут. Болести су биле искорењене. [...] Људи су становали у раскошним зградама и били дивно обучени, а још их нисам био видео ни у каквом послу. Никаквих знакова борбе није било, ни друштвене ни економске. Дућан, оглас, саобраћај, сви ти стубови пословања данашњег света били су ишчезли (Велс, 1961: 302).

Од времепловца се дознаје и на који је начин дошло до оваквог стања, које без сумње представља остварење позитивистичког идеала

---

12 Главни јунак романа, који путујући кроз време, стиже у далеку будућност, а на тло јужне Енглеске (баш као и у „Причи из каменог доба“, радња се одвија у пишчевој домовини), где му се открива епилог приче о човечанству и животу на земљи уопште.

13 Приповедач спољашне приче је у првом лицу, док унутрашњи наратив саопштава времепловац, који, вративши се са пута кроз време, својим кућним гостима говори о томе шта је доживео у будућности.

Огиста Конта¹⁴ [Auguste Comte, 1798–1857] о друштву које „почива на љубави, поретку и прогресу“ (Коларић, 2003: 217):

Старање о здравственим приликама и данашња пољопривреда још увек су на примитивном ступњу. Наука нашег доба напала је само мали део људске болести, али, ипак, она непрекидно и постојано проширује своју делатност. Наша пољопривреда и вртарство ниште коров само само овде-онде и гаје можда око дванаестину корисних биљки, а остављају већину биљки да се боре саме како знају. Ми побољшавамо наше омиљене воћке и животиње – а како је мали њихов број – селективним оплођавањем; и тако одгајимо сад бољу брескву, сад грожђе без семена, сад лепши и већи цвет, сад подеснији сој стоке. Ми их побољшавамо постепено, јер су наше идеје неодређене и несигурне, а и знање нам је врло ограничено; па и природа је стидљива и спора у нашим неспретним рукама. Временом ће се све то боље и боље организовати. То је правац матице упркос свих одлива у страну. Цео свет биће интелегентан и образован; сви ће сарађивати; све ће се кретати све брже у правцу освајања природе. И на крају људи ће мудро и пажљиво преудесити равнотежу животињског и биљног царства да служи људским потребама (Велс, 1961: 301–302).

Видимо да Велс, кроз речи свог протагонисте, викторијанску епоху доживљава као рану фазу у процесу постизања непомућене лагодности живота. Цивилизовани, научно оријентисани Европљанин XIX столећа, дакле, и поред опсежног знања о пољопривреди и сточарству, што су делатности засноване на вештачкој селекцији, тј. на човековом одабиру, и поред уздржања од задовољења својих бруталних нагона, односно узапредовалости етичког процеса, представља само прелазну етапу у свеукупној друштвеној еволуцији; јер колико год да зна, викторијански човек још има много да научи. До нових сазнања он ће и доћи, али рај на земљи, друштво срећних доколичара налик на оно из Хесиодовог мита о златном добу, неће, у свету Велсове маште, трајати довека.

---

14 Конт је, уз Спенсера, био највећи позитивиста XIX века.

Деволуција људске врсте – обнова борбе за опстанак

Свет у коме се очитује неоснованост позитивистичке утопије на земљи управо је онај у коме времеповац упознаје Елоје [the Eloi] и Морлоке [the Morlocks], две преостале врсте проистекле из савременог човека. Док лута за својим тајанствено несталим времепловом, без кога се неће моћи вратити својим савременицима, Велсов протагониста схвата да је остварење победе над космичким процесом бола и нужде уједно означило и самоуништење човека. Како сам увиђа док размишља о „безнапорном комунизму“ елојског друштва¹⁵ (Bergonzi, 1961: 47):

Тешкоће и слобода су услови под којима вредни, снажни и довитљиви остају у животу, а слаби пропадају [...] Под новим условима савршене удобности и сигурности, она неуморна енергија која, која код нас значи снагу, постаје слабост. Чак и у нашем времену извесне склоности и жеље, које су некад биле потребне у борби за опстанак, постале су сталан извор неуспеха. Физичка храброст и љубав за битком, на пример, нису велика помоћ – чак могу бити и сметња – цивилизованом човеку. А на ступњу физичке равнотеже и сигурности, моћ, како физичка тако и интелектуална, постаје сасвим бескорисна. Закључио сам да у току безброј година није било никакве опасности од рата нити од појединачног насиља, никакве опасности од дивљих зверова, никаквих опасних болести које би изискивале јак телесни састав, никакве потребе за тешким радом. За такав живот они које би ми звали слабима исто су тако припремљени као и јаки, у ствари они више нису слаби. Чак су и подеснији за такав живот, јер би јаке мучила енергија за коју не би било прилике да дође до изражаја. Без сумње изванредна лепота зграда које сам видео била је плод последње плиме сада већ бесциљне енергије човечанства пре него што се она усталила у савршен склад са условима под којима је живела – последњи подвиг победе после које је настао последњи

---

15 Елоји се представљају као народ вегетаријанских кепеца, чија интелигенција не превазилази ону којом располаже петогодишње дете, а који у вечно топлој клими јужноенглеског поднебља, одевени у разнобојне свилене тунике и металне сандале, време проводе једући воће, купајући се, играјући се и китећи се цвећем. Елоји изгледају попут какве шиљоухе деце, а међу мушким и женским јединкама нема значајних морфолошких разлика. Не знају чак ни за ватру, прво откриће пра човеково.

велики мир. Ово је увек била судбина енергије у сигурности; она се ода уметности и еротици, а затим долазе учмалост и опадање“ (Велс, 1961: 302–303).

Дакле, уморивши напоскон мајмуна и тигра у себи, човек је покидао све своје везе са својим давним полуживотињским прецима, те је, говорећи језиком хришћанства као религије која снажно инсистира на самоодрицању и бестрашћу, напоскон успео да постане анђео. Није више било ни ратова ни болести, ни грабљивих звери, те је митска идилична прапрошлост одиста постала збиља; али само да би се убрзо изјаловила зато што бескрај утопије само и постоји у људској машти, док су закони природе далеко оштрији и немилосрднији. Наиме, могло би се рећи да је човека његова научно-метафизичка мисаона усмереност¹⁶ довела до потпуног бекства са бојишта¹⁷ на коме се води борба за опстанак, те да је управо због погрешно примењеног сцијентизма човек доживео своју превремену пропаст. Најбољи и најлепши коментар о погрешности техноцентричне филозофије даје сами вре-

---

16 Како наводи Коларић (2003: 219), „антиметафизички став позитивиста је [заправо] метафизички став“, с обзиром на то Спенсер своју теорију универзалне еволуције назива „филозофско-религиозн[ом] доктрин[ом]“. Тачније, примењена наука, позитивистички схваћена, материјалистички је продужетак оптимистичне метафизике хришћанства која је верницима вековима обећавала утопију на небу (у духовној сфери), док је Хакслијев песимистични еволуционизам далеко ближи научности, чија је основна премиса непристрасност (скептицизам) у разумевању човековог места у свету, без обзира на непобитност интелектуалне супериорности човекове у односу на остали живи свет.

17 Хаксли је позитивистима замерао на претераном антрополошком оптимизму, јер је увиђао мањкавост њиховог апсолутног уверења у исправност сцијентистичког пута. Наиме, он је сматрао да је ради што дужег свог опстанка цивилизацији неопходно да зрело прихвати чињеницу да се зло и бол, који су неутуђив део космичког процеса, не могу искоренити, већ само умањивати. Стога, идеју да је бекство од бола и патње истински циљ живота треба одлучно одбацити, уколико се не жели завршити у ћорсокаку егзистенције, или Хакслијевим речима: „Одрасли смо људи, па тако морамо и да се понашамо / да у чврстој вољи стремимо, тражимо, налазимо и не суштајемо / док ценимо добро које нам се указује и носимо се са злом, у нама и око нас, уз чврсту одлучност да га умањимо“ (Huxley, 1896: 86). Бекство са бојишта, у Хакслијевом социолекту, односи се, према томе, на став да је могуће науком трајно побећи од бола, тј. борбе за опстанак.

мепловац, док закључује о томе шта се кроз миленијуме догодило са људском расом: „Нас оштри тоцило бола и нужде, а мени је изгледало да је то мрско тоцило најзад ту разбијено“ (Велс, 1961: 303)! Видљива је, стога, Велсова приврженост Хакслијевој скепси према одрживости контовско-спенсеровског техноцентричног напретка, јер није могуће наставити напредовање онда када се изгуби сваки природни мотив за усавршавање.

Декаденција човека не огледа се само у разочаравајућој тупости Елоја, већ на подједнако дегенеративни исход еволуционе историје указују и изглед и понашање Морлока, чије име, за разлику од имена Елоја, са аспекта звучног симболизма и само наглашава недопадљивост. Наиме, Морлоци су „тамнобеле боје, има[ју] чудне, велике, сиве очи и отворено плаву косу на глави и по леђима“ (Велс, 1961: 315). Времпловац их назива мајмуноликим, пауколиким и лемурима, што су све асоцијације на анималност, које код Елоја беше у потпуности нестало. Док се, морен жеђу за знањем, спушта низ један од окнастих отвора који воде у земљину утробу, трајно пребивалиште ових необичних бића, времпловац схвата да се они хране Елојима, као што се човек данас храни стоком коју сам гаји:

Вероватно су Морлоци једно време, давно у прошлости опадања људске расе, почели да оскудевају у храни. Могуће да су тада живели на пацовима и сличној гамади. Чак и сада човек је мањи пробирач у погледу хране него што је био – много мањи од сваког мајмуна. Његова предрасуда против једења људског меса није дубоко укореењен инстинкт. И тако су ови нечовечни синови људи...! Покушао сам да ту ствар посматрам у научном духу. На крају крајева, ти Морлоци били су мање човечански и више удаљени од нас него наши људождерски преци од пре три до четири хиљаде година. А и развијен ум, за који би таква пракса представљала душевно мучење и грижу савести, одавно је ишчезао. Зашто ме то мучи? Ти Елоји били су само угојена говеда, која су Морлоци чували и јели – и вероватно се старали о њиховом умножавању (Велс, 1961: 330).

То сазнање времпловац надовезује на претходно своје објашњење о томе како је дошло до поделе човека на две врсте¹⁸, те

18 Савремени човек се у два потомачка полуљудска правца разводњава на

тако схвата да је због победе човека над природом морало доћи до обнове борбе за опстанак. Услед недостатка било какве хране животињског порекла, Морлоци су, као интелегентнија, јача, „технолошка раса“ (Bergonzi, 1961: 55), почели клати Елоје и живети од њиховог меса; а то је човека суштински вратило његовим канибалистичким прапочецима, с тим што овога пута људождерство није било повремена замена за животињско месо у случају неуспеха у лову, већ је оно постало једини вид морлочке исхране.

У овом погледу важна је мисао критичара Eisensteina (1976: 162), који истиче да Велс не каже довољно експлицитно како је сигуран у исправност својих претпоставки, те да терор Морлока над Елојима треба разумети као однос између ловца и ловине, а не као однос између сточара и товне стоке. Ми држимо да је Eisensteinово тумачење исправно, јер бисмо се у супротном случају, а у светлу потпуног одсуства људске врсте у тренуцима замирања свеколиког живота на земљи, удаљеног тридесет милиона година од свршетка XIX столећа¹⁹, могли запитати откуд то да није било ниједног човека да посведочи томе коначном смирају живота. Дакле, биће да су најпре са лица земље нестали Елоји, док су нешто касније у заборав отишли и светломрски Морлоци, које је изостанак и последњег прехранбеног ресурса вероватно морао присилити на самоистребљење унутар врсте.

Иначе, када је реч о биолошкој еволуцији Елоја и Морлока, ваља рећи да се при њеном образложењу Велс ослањао на ламаркизам, а не на дарвинизам, јер је Ламарков постулат о наследности самоиницијативно стечених карактеристика (Lamarck, 1915) у супротности са Дарвиновим појмом природне селекције, која постанак врста пред-

---

основу класне поделе викторијанског друштва, која је крајем XIX столећа већ била постала стварност. Док су Елоји потомци аристократије и буржоазије, Морлоци су наследници радничке класе, на чијем је раду почивала лагодност поменутих виших слојева. Нежним Елојима припада површина земље, док Морлоци живе под земљом где управљају машинама, којима су у викторијанско доба управљали подземни радници Источног Лондона. Јасно је да се Велс овде ослонио на марксистичку критику капитализма, која је у оно време представљала један од утицајнијих токова филозофске мисли (Bergonzi, 1961: 46).

19 У једанаестом, претпоследњем поглављу романа, времеploвац описује Земљу која је престала да се окреће, па је због тога на њој значајно опала температура, што за крајњу последицу има гашење живота.

ставља као резултат деловања спољних, од јединки независних чинилаца. То се најбоље очитује у следећем времепловечевом опису еволуције Морлока:

Кад се већ једном настане доле, онда ће, без сумње, морати да плаћају кирију, и то не малу, за вентилирање својих пећина; а ако одбију онда ће их за казну због неисплаћених дугова оставити да умру од глади или да се гуше без ваздуха. Они од њих који су таквог састава да су незадовољни и бунтовни под таквим условима постепено ће изумрети; и, напослетку, како је друштвена равнотежа стална, они који остану у животу постаће тако добро прилагођени условима подземног живота, да ће бити исто толико задовољни са својим начином живота као и становници горњег света са својим (Велс, 1961: 318).

Међутим, ламаркизам се овде не користи као механизам самоиницијативног усавршавања човековог, на чему је инсистирао Спенсер, већ као механизам прилагођавања вештачким, човеком створеним условима, који неће човечанство одвести у правцу бескрајног раја – а то значи да су и ламаркистичка идеја о самоусавршавању у односу на надражаје животне средине и спенсеровска мисао о предестинацији еволутивног успеха друштва, подређене дарвинистичкој идеји о немоћи јединке да утиче на еволуцију, као и хакслијевској мисли о неспособности човека да створи средину која ће безгранично подстицати напредак друштва.

На крају, времепловац успева да надмудри Морлоке који му, убрзо по слетању у њихов свет, бежу одузели времеплов, те, пре но што ће се вратити у своју епоху да исприча своје авантуре, бива сведок и већ поменутог гашења живота на земљи. Међутим, предмет ове анализе није космолошка еволуција, већ најпре еволуција друштва, а уз њу и биолошка еволуција човекове врсте.

Дакле, може се закључити да је човечанство из године 802701. резултат вишемиленијске заблуде људског рода, који је, уместо да се као зрео суочи са немогућношћу крајње победе над космичким процесом, одлучио да терором над природом заувек искорени борбу за опстанак. Ипак, тај подухват, упркос почетним успесима, није довека могао бити плодотворан, те је на концу морало доћи до обнове борбе

за опстанак међу самим људима. Та је борба обновљена између Елоја и Морлока, двеју различитих врста произниклих из људске врсте, при чему се оваква еволуција десила по линији друштвене стратификације у Британији позног XIX века. На концу, бол и нужда су неодбациви пратиоци човека на његовом историјском, еволутивном путу, те се свака филозофија која то испушта из вида – а таква је свакако била филозофија викторијанског позитивизма – мора завршити коначним поразом човечанства. Слика људског рода у осамстотрећем миленијуму нове ере јесте, према томе, слика обновљене унутарврсне борбе за опстанак, која човечанство притиска силом већом чак и од оне која га је притискала у освит његове друштвене еволуције.

Закључак

Представили смо целокупан историјски пут људске врсте, онако како је он описан у „Причи из каменог доба“ и *Времејлову* Х. Џ. Велса. Тај пут, дуг око осамсто педесет хиљада година, започет је у позном палеолиту, у коме писац осликава мучан живот неандерталца, најближег еволутивног сродника савременог човека. Тај мучан живот последица је неуређеног стања у коме је живео праčovек, а то ће рећи неспутане борбе за опстанак која се с подједнаком жустрином одвијала и између људи и природе, и међу самим људима. На примеру Ух-ломија, младића који, полагајући право на девојку Јудену, у стању сталне животне угрожености стиче премоћ над људождерним зверима, али и над својим саплеменицима, Велс осликава померање граница технолошких знања човекових, што суштински представља и померање друштвене еволуције са тачке пређашњих постигнућа. Док описује сукоб између Ује и његових синова са бунтовним Ух-ломијем, писац пружа увид и у прве религиозно-етичке покушаје ограничења људских нагона, а ради слоге у заједници, без које покоравање природе није могуће. Као што је превласт човека над животињама крхка и тек у почетној фази, тако је и устоличење трајног самоудржања неизвесно и тек на зачетку. Свеукупно посматрана, „Прича из каменог доба“ има упечатљиву песимистичну ноту, јер поручује да се технолошки пробоји начињу само у стању високе небезбедности, само у односу антагонизма према свим природним такмацима, а остварују

у заједници са унутарврским такмацима, те да је због тог парадокса еволуција друштва веома спора, док њени хероји остају заборављени.

Наредна станица на путу кроз хронологију Велсове маште јесте епоха индустријалистичког, позитивистички оријентисаног друштва, ком је почетак у XIX столећу, а свршетак у неодређеном периоду у будућности. Ту епоху, која се одликовала вером у моћ науке да човеку приушти бескрајно уживање у свету ненасиља и изобиља, људи су остварили победом над природом, и то тако што су елиминисане све грабљивице, све болести, али и међуљудски сукоби. Човек је напослетку, помоћу науке, обистинио златно доба из грчке митологије.

Међутим, то златно доба није могло вечно трајати, јер се победом над природом, тј. космичким процесом, који је до те победе одржавао људе на броју примереном расположивим ресурсима, отворило питање мањка хране за превише размножено становништво. У таквој ситуацији дошло је до обнове канибализма, те давно заборављене, праисторијске навике човекове, која се дешава на међуврсној основи, и то тако што Морлоци, као потомци викторијанске радничке класе, једу месо Елоја, потомака аристократије и буржоазије. Дакле, златно доба није припадало целом човечанству, већ само Елојима, који су, у међувремену, због недостатка претње, тј. нужде и бола, деволуирали и ментално и физички, док су Морлоци, мучећи се у подземљу где су машинама обезбеђивали елојски рај, због сталне егзистенцијалне угрожености, деволуирали само физички (повратак мајмуноликости). Из пустоловина времепловца у години 802701. н. е, закључујемо да ће Морлоци најпре истребити Елоје као свој последњи прехранбени ресурс, те ће након људождерством истребити и своју врсту.

Укратко, два анализирана дела заједно приказују алтернативну историју човечанства, која није заснована на библијској антропогонији и есхатологији, већ на научном еволуционизму. У њима Велс, заговарајући идеје свог професора Хакслија, поништава могућност вечне етичке утопије Конта и Спенсера, а на основу следеће идеје: „Само оне животиње имају интелигенцију које морају да се сналазе у нужди и да избегавају разноврсне опасности“ (Велс, 1961: 343). Таква животиња је и човек, коме, сходно позитивистичком путу на коме се налазио у позном XIX веку (а на коме се налази и данас), због „ломљења сопственог тоцила бола и нужде“ следи неизбежна деволуција. Човек је, несумњиво, парадоксално биће, које је пре Хакслијевог еволуционизма можда најбоље описао

француски филозоф Блез Паскал [Blaise Pascal, 1623–1662]: „Човек није ни анђео ни животиња, и несрећа је што онај који жели да постане анђео постаје животиња“ (Коларић, 2003: 146). Дакле, сваки човеков покушај да се претвори у ненасилног анђела и трајно отуђи од своје животињске природе, чије је основно обележје, по закону космичког процеса, жиг бола, мораће се, пре или касније, завршити ерупцијом анимализма, којим ће се напослетку човечанство самоуништити. Можда је најбоље завршити поређењем људождерних сцена из „Приче о каменом добу“ и *Времењлову* (призор племена које једе мртвог Ух-ломија и призор Морлока који једу Елоје), јер је од кључне важности суштинска разлика њима, оличена у чињеници да је људски род у почетку тек повремено био људождерски, док се на крају није хранио ничим другим него људским месом. Такав, према Велсу, мора бити крај човечанства које себе свесно лишава еволутивних изазова.

Литература

- Bergonzi, V. (1961). *The Early H. G. Wells: A Study of Scientific Romances*. Manchester: Manchester University Press.
- Гаћеша, Н. и др. (2002). *Историја за први разред гимназије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Darwin, C. (1859). *On the Origin of Species By Means of Natural Selection*. London: John Murray, Albermarle Street. Доступно на: <https://archive.org/stream/onoriginofspec00darw?ref=ol#page/n5/mode/2up> [23.12.2017].
- Darwin, C. (1871). *The Descent of Man: and selection in relation to sex*. London: John Murray, Albermarle Street. Доступно на: <https://archive.org/stream/descentofmansele11871darw?ref=ol#page/n5/mode/2up> [23.12.2017].
- De Paolo, C. (2002). “The Grisly Folk”: The Struggle for Legitimacy, 46–58, у: *Human Prehistory in Fiction*. McFarland.
- Dunbar, R. (2010). *How Many Friends Does One Person Need? Dunbar’s Number and Other Evolutionary Quirks*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Eisenstein, A. (1976). “The Time Machine” and the End of Man, 161–165 у: *Science Fiction Studies*, Vol. 3, No.2 [on-line]. Доступно на: http://www.jstor.org/stable/4239020?seq=1#page_scan_tab_contents [22.12.2017].
- Freud, S. (1919). *Totem and Taboo*. London: Routledge & Sons Limited. Доступно на: <https://archive.org/stream/totemandtaboore00freugoog?ref=o>

- [l#page/n7/mode/2up](#) [22.12.2017].
- Харис, Н. и др. (2005). *Древни свеи*. Превод са енглеског: Љиљана Бајић. Београд: Књига комерц: Политикин забавник (Наслов оригинала: The Ancient World, 2000, Orpheus Books Ltd).
- Huxley, T. H. (1894). *Evolution & Ethics: and Other Essays*. London: MacMillan and Co. Доступно на: <https://archive.org/stream/evolutionethicso00huxl?ref=ol#page/52/mode/2up> [22.12.2017].
- Коларић, И. (2003). *Филозофија: уџбеник за ђимназије* (треће издање). Златибор.
- Lamarck, J. B. (1915). *Zoological Philosophy*. Translation from French: Hugh Elliot. London: Macmillan and Co. Доступно на: <https://archive.org/stream/cu31924024760799?ref=ol#page/n7/mode/2up> [24.12.2017].
- Pearson, R. (2007). Primitive Modernity: H. G. Wells and the Prehistoric Man of the 1890s, 58–74, у: *The Yearbook of English Studies – From Decadent to Modernist: And Other Essays*, Vol. 37, No. 1 [on-line]. Доступно на: http://www.jstor.org/stable/20479278?seq=1#page_scan_tab_contents [21.12.2017].
- Велс, Х. Џ. (1935). *Историја свеи*. С енглеског превео: Манојло Озеровић. Београд: Народно дело, Институт за национални публицитет П. М. Петровића (Наслов оригинала: *The New and Revised Outline of History Being a Plain History of Life and Mankind*, 1931, Garden City Publishing Co. Inc.).

Извори

- Велс, Х. Џ. (1961). *Времејлов*, 276–356, у: *Украдени баџил*. Превод с енглеског: Живојин Симић. Београд: Полит (Наслов оригинала: The Short Stories of H. G. Wells, 1957, London: Ernest Benn Limited).
- Wells, H. G. (2007). „A Story of the Stone Age“, у: The Short Stories of H. G. Wells, Project Gutenberg, Australia. Доступно на: <http://gutenberg.net.au/ebooks06/0609221h.html>

Goran J. Petrović

Summary

MAN AND HIS GRINDSTONE OF PAIN AND NECESSITY: ALTERNATIVE EVOLUTIONARY HISTORY IN H. G. WELLS'S "A STORY OF THE STONE AGE" AND THE TIME MACHINE

The aim of this paper is to show that professor T. H. Huxley's sociological thought played a key role in shaping H. G. Wells's anthropological stance. Huxley's sociological idiom, in brief, boils down to the idea that social evolution (i.e. ethical process) is in contrast with the evolution of species (i.e. cosmic process). The essential difference is that the former requires the elimination of struggle for survival, while the latter fosters it. Our analysis covers two Wells's works, written in the last decade of the nineteenth century, namely "A Story of the Stone Age" and *The Time Machine*. Our intention is to provide an alternative historical overview of the human species – an overview that is not based on biblical anthropogony and aeschatology, but rather on 19th-century's scientific evolutionism – whilst interpreting the said pieces of literature. Our initial assumption is that Wells's anthropological pessimism is not formed merely in contrast with theism, but also in contrast with Herbert Spencer's optimistic evolutionism. Eventually, a conclusion is reached that, in the world of Wells's imagination, man is doomed to failure, for his desire to vanquish nature must lead him to vanquishing himself. Man's history could be briefly retold as a long-lasting surpassing of the cosmic process via the ethical one, and that is an effort which, shortly after total success, must result in a hopeless defeat. In more specific terms, human history commences with the paleolithic neanderthal, where man wages his struggle for survival with both nature and his fellow men. Then it continues with modern bourgeois man's successful surpassing of all his natural rivals, including the working class, adversaries of his own species, whom he confines to underground labour. The bourgeoisie's Golden Age is eventually followed by the self-inflicted cannibalistic extinction of the human species (the ape-like Morlocks, the working class's descendants, are forced to feed on the child-like Eloi, the bourgeoisie's descendants). The final message of this paper is that Spencer's scientific positivism cannot bring about a lasting utopia on earth, since the evolutionary progress of mankind wholly depends on keeping the grindstone of pain and necessity unbroken.

Key words: evolution, Huxley, history, positivism, pessimism, the paleolithic age, struggle for survival, man, devolution, necessity.